

Pitrus en Blauwborsten, gaat dat samen?

Leon Luijten

Tot in de jaren zeventig was de Blauwborst (*Luscinia svecica*) in Nederland een bedreigde soort die in aantal afnam (Osieck & Hustings 1994). Vanaf de jaren tachtig maakte de Blauwborst een ware opmars en verspreidde zich daarna vanuit verschillende kerngebieden (o.a. Biesbosch en Oostvaardersplassen) over andere delen van Nederland (Meijer & Van der Nat 1989; Hustings *et al.* 1995). De soort neemt met name toe in rietruigte in klei- en laagveenmoerassen (Van den Brink *et al.* 1996). De uitbreiding en het huidige voorkomen in de provincie Groningen wordt beschreven door Van 't Hoff (in prep.).

De areaaluitbreiding en de biotoopkeuze van de Blauwborst is goed gedocumenteerd (Meijer & Van der Nat 1989; Hustings *et al.* 1995), er is echter nauwelijks informatie over de dichtheid waarin de Blauwborst kan voorkomen.

Aan de hand van in 1999 uitgevoerde inventarisaties in vijf gebieden wordt de biotoopkeuze en dichtheid van Blauwborsten in enkele biotopen in Oost-Groningen berekend.

Methode en gebieden

In 1999 zijn enkele terreinen van Staatsbosbeheer in Oost-Groningen door mij op broedvogels gekarteerd volgens de SOVON-methode (Van Dijk 1996). In vijf terreinen is de Blauwborst als broedvogel vastgesteld. Door waarnemingen en door de vegetatie nauwkeurig op kaart in te tekenen kunnen de territoria nauwkeurig aan de diverse biotopen worden toegekend. De dichtheid wordt dan op de gebruikelijke manier berekend door het aantal territoria te delen door het aantal onderzochte hectares.

Oppervlaktes van terreindelen zijn bekend. De oppervlakte sloten en wijken, met of zonder riet, zijn opgeteld bij de oppervlakte bosaanplant in het terrein. De hoeveelheid open water kan variëren door wisselende waterstand en verlanding door vegetatie. De huidige oppervlakte van open water is niet nauwkeurig bekend. Open water is ongeschikt om te broeden maar heeft een sterke samenhang met verlandingsvegetaties (vaak ruitges gedomineerd door riet, rietgras, liesgras en/of pitrus). De oppervlakte open water en de oppervlakte verlandingsvegetaties zijn samengenomen, samen zullen deze in een terrein van jaar tot jaar nauwelijks variëren.

De onderzochte terreinen waar de Blauwborst als broedvogel is waargenomen zijn als volgt kort te omschrijven.

- * De Gaast (Westerwolde): graslandgebied met extensieve begrazing en een boezemgebied

begroeid met overjarig riet langs de Westervoldse Aa.

- * Harkstederbroeklanden (Duurswold): jonge (1992) bosaanplant (loofhout) met tussenliggende met riet begroeide sloten en enkele percelen grasland.
- * Rijpema (Duurswold): natuurontwikkeling (ruigte en verlandingsvegetaties met extensieve begrazing) en graslanden.
- * Termunterzijldiep (Oldambt): jonge (1995) bosaanplant (loofhout) met rietsloten en natuurontwikkeling met verlandingsvegetaties.
- * Adriaan Tripbos (Veenkoloniën): jonge (1994) bosaanplant (loof- en naaldhout) met tussenliggende sloten, al dan niet begroeid met pitrus of lisdodde.

In 1999 is ook aanplant geïnventariseerd waar geen Blauwborsten gesignaleerd zijn. Het betreft hier bosaanplant op drogere, voedselarme zandgrond (Westerwolde), of opgaand (16-25 jaar) bos (Westerwolde en Duurswold), terreinen waar niet direct Blauwborsten te verwachten zijn.

Resultaten

In de vijf gebieden zijn in totaal 41 territoria van Blauwborsten vastgesteld. In tabel 1 is per terrein de oppervlakte, de aantallen en dichtheid van Blauwborsten weergegeven. Deze gegevens gelden voor het gehele gebied, inclusief terreindelen zonder Blauwborsten.

Blauwborsten houden zich op in biotopen die hun voorkeur hebben. Niet alle terreindelen

Tabel 1. Oppervlakte, aantal territoria en dichtheid van Blauwborsten in de onderzoeksgebieden.

	oppervlakte ha.	aantal territoria	aantal terr./10 ha.
De Gaast	40,2	7	1,7
H. broeklanden	56,6	10	1,8
Rijpema	88,2	13	1,5
Termunterzijldiep	42,2	6	1,4
A. Tripbos	105,4	5	0,5

in een gebied zijn geschikt als broedbiotoop. Binnen de onderzochte terreinen zijn geen Blauwborsten aangetroffen in schaars begroeide percelen en graslanden. De terreindelen met ingetekende territoria in 1999 zijn in vier biotopen in te delen:

- jonge aanplant (met of zonder sloten al dan niet met riet);
- verlandingsvegetatie en ruigte (met of zonder open water);
- monotoon pitrus;
- overjarig riet.

De oppervlakte en de ligging van elk biotooptype binnen de onderzochte terreinen is bekend. Om de zuivere dichtheid in een voorkeursbiotoop per terrein te berekenen wordt alleen de oppervlakte van deze biotoop genomen. Graslanden en onbegroeide delen zijn dus niet in de oppervlakteberekeningen meegenomen. Sloten vormen een geheel met de omliggende jonge aanplant. In de gevonden territoria in rietsloten maakt vrijwel steeds ook de jonge aanplant deel uit van het territorium. Jonge aanplant zonder sloten kan geschikt zijn als biotoop, ook hier werden territoria gevonden. In tabel 2 wordt de

oppervlakte en het percentage per biotoopcategorie per onderzocht terrein weergegeven. De Blauwborst lijkt een voorkeur te hebben voor verlandingsvegetaties, monotone pitrusvegetatie en overjarig riet. Meer dan de helft van alle territoria liggen in deze biotopen, terwijl deze biotopen samen iets meer dan 30% van de onderzochte oppervlakte omvatten. Blauwborsten komen hier meer voor dan op grond van de oppervlakte verwacht zou worden. De Blauwborst heeft geen duidelijke voorkeur voor jonge aanplant.

Conclusie en Discussie

Het berekenen van de dichtheid geeft in verlandingsvegetatie enige problemen omdat de omstandigheden per jaar kunnen verschillen. In natte jaren zal de oppervlakte ongeschikt (broed)terrein toenemen door grotere hoeveelheid open water in verlandingsvegetatie. In drogere jaren ontstaat juist een zeer geschikt broedterrein met een kale vochtige bodem. Daarnaast zijn de lengte en oppervlakte van sloten in jonge aanplant niet berekend. De resultaten betreffen een eenjarig onderzoek in een beperkt aantal terreinen. Deze opmerkingen moeten bij het lezen van

Tabel 2. Oppervlakte en aantal territoria per biotooptype binnen de onderzoeksgebieden.

	jonge aanplant		verlandingsvegetatie		monotoon pitrus		overjarig riet	
	opp.	terr.	opp.	terr.	opp.	terr.	opp.	terr.
De Gaast	2,1	0	11,2	0	0	-	14,7	7
H. broeklanden	47,7	10	0	-	0	-	0	-
Rijpema	4,2	0	35,2	7	13,7	6	0	-
Termunterz.dp	31,6	3	7,5	3	0	-	0	-
A.Tripbos	87,8	5	0	-	0	-	0	-
Totaal	173,4	18	53,9	10	13,7	6	14,7	7
Territoria/10 ha.		1,0		1,9		4,4		4,8
Percentage	67,8	43,9	21,1	24,4	5,4	14,6	5,7	17,1

de resultaten en conclusies in ogenschou worden genomen .

Meijer & Van der Nat (1989) geven voor de Biesbosch een gemiddelde dichtheid van 1 terr./ha, maar er zijn delen met bijna 3 terr./ha. Ze geven echter niet aan in welke biotopen deze aantallen voorkomen (vermoedelijk gaat het om verruigde rietlanden met opslag van struiken). Hustings *et al.* (1995) geven een groot aantal biotopen waarin territoria van Blauwborsten zijn aangetroffen. De dichtheid die de broedvogels bereiken in de verschillende biotopen wordt niet door de auteurs vermeld. Bovendien melden de auteurs dat in jonge aanplant aantallen van betekenis broeden. Ook hier ontbreekt de dichtheid waarin de Blauwborst voor kan komen.

In deze in 1999 uitgevoerde inventarisaties behaalt de Blauwborst in overjarig riet de hoogste dichtheid. Het voorkomen in hoge dichtheid in overjarig riet wordt eerder gemeld (Meijer & Van der Nat 1985; Hustings *et al.* 1995; Vergeer *et al.* 1996). De dichtheid zoals die in de Biesbosch kan voorkomen, wordt in dit onderzoekje niet gehaald.

Tot ongenoegen van natuurliefhebber en terreinbeheerder kan een monotone pitrusbegroeiing ontstaan bij natuurontwikkeling. In deze begroeiing is een hoge dichtheid van Blauwborsten vastgesteld. Het voorkomen van Blauwborsten in monotoon pitrus wordt in literatuur niet genoemd. Blauwborsten lijken zelfs een voorkeur (naast oud riet) voor deze vegetatie te hebben. Het betreft echter een jaaropname in een klein percentage van de gehele onderzochte oppervlakte.

Verlandingsvegetaties bestaande uit een menging van rietgras, liesgras, riet en pitrus vormen een belangrijk broedbiotoop voor Blauwborsten in Oost-Groningen. Door natuurontwikkeling in Midden- en Oost-Groningen is er al veel van dit soort biotoop en zal er nog meer ontstaan. Het voorkomen in dit biotoop komt overeen met bevindingen geopperd door Van den Brink *et al.* (1996).

Hoewel de Blauwborst binnen de in 1999 onderzochte terreinen geen duidelijke voorkeur heeft voor jonge aanplant vestigen zich hier een groot aantal paren. Vooral delen met sloten begroeid met riet of lisdodde zijn bin-

nen de aanplant aantrekkelijk. Ook zijn territoria gevonden in jonge aanplant (geplant in 1994) van eik met een monotone ondergroei van brandnetel. Bij het ouder worden van de bossen zullen de Blauwborsten verdwijnen.

Met enige voorzichtigheid kan geconcludeerd worden dat pitrus, in de onderzochte terreinen, kan wedijveren met overjarig riet. Pitrus en Blauwborsten lijken dus wel degelijk samen te gaan.

Dankwoord

Graag wil ik Jan van 't Hoff bedanken voor een overzicht van de situatie in Groningen en voor geplaatste opmerkingen bij een eerdere versie van het artikel.

Literatuur

Van den Brink H., van Dijk A.J., van Os B. & Venema P. 1996. Broedvogels van Drenthe. Provincie Drenthe, Stichting Werkgroep Avifauna Drenthe en SOVON, Van Gorcum.

Van Dijk A.J. 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.

Hustings F., Foppen R., Beemster N., Castellijns H., Groot H., Meijer R. & Strucker R. 1995. Spectaculaire opleving van Blauwborst *Luscinia svecica cyaneola* als broedvogel in Nederland. *Limosa* 68 (4): 147-158.

Meijer R.M. & van der Nat J. 1989. De Witgesterde Blauwborst *Luscinia svecica cyaneola* gered door de Biesbosch? *Limosa* 62 (2): 67-74.

Osieck E.R. & Hustings F. 1994. Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland. (Tech. Rapport Vogelbescherming Nederland 12), Vogelbescherming Nederland, Zeist.

Vergeer J-W., van Zuylen G. & Provincie Zeeland 1994. Broedvogels van Zeeland. Stichting Uitgeverij KNNV/Stichting Uitgeverij SOVON.

*Leon Luijten
Barlagerveldweg 5
.9541 XR Vlagtwedde
tel. 0599-312081*